

НАПРЯМКИ РАДИКАЛЬНИХ ЗМІН У ГАЛУЗЕВІЙ СТРУКТУРІ НАЙМАНОЇ ПРАЦІ В ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇНАХ

*І.О. Удовенко, канд. екон. наук, доцент
Уманський національний університет садівництва*

Аналіз соціально-трудових відносин у постсоціалістичних країнах є важливим етапом дослідження проблематики найманої праці.

Сучасний ринок найманих працівників постсоціалістичних країн досить гнучкий, готовий до кон'юктурних коливань, в свою чергу, ринок освіти не є еластичним до зростаючого попиту роботодавців. Він не готовий оперативно реагувати на потреби у найманих працівниках відповідної кваліфікації, що призводить до розбалансування цих двох інститутів.

У країнах СНД більшість населення зайнято в сфері послуг, що є специфічним для даного типу суспільства, та можемо виокремити зайнятість в промисловості, бо кожен 4-5 громадянин в Україні, Росії, Білорусії все ще зайнятий в цій сфері.

Структура зайнятості постсоціалістичних країн не відповідає інноваційним стратегіям розвитку, зорієнтованим на випереджальний розвиток наукоємних сфер промислового виробництва, спроби забезпечити оновлення техніко-технологічної бази сільськогосподарського виробництва.

Особливістю становлення ринкових відносин в постсоціалістичних країнах є зростаюче привласнення професіональних здібностей найманих працівників, яке відбувається при їх залученні до процесу управління підприємством.

Чисельність управлінського персоналу (менеджерів вищої ланки) в середньому по країнах СНД, протягом 2008-2012 років, має тенденцію до зростання.

Основною суперечністю сучасного ринку праці є економічно не обґрунтована і соціально несправедлива занижена ціна праці. Проблема невиправданого низького рівня заробітної плати постійно привертає увагу вчених-економістів. В результаті зниження рівня заробітної плати не відбувається розширене відтворення робочої сили, стимулювання праці та підвищення конкурентоспроможності працівників.

Важливим чинником щодо забезпечення соціальних гарантій найманих працівників є фактор своєчасності виплати заробітної плати. Аналіз динаміки заборгованості з виплати заробітної плати працівникам за 2005-2010 роки свідчить про постійне її скорочення, проте з початку 2008 року ситуація значно ускладнилася.

Рівень зайнятості найманих працівників визначально залежить від розвитку економіки країни в цілому та суспільних відносин, основу яких становлять відносини власності, виробничі зв'язки, економічна свобода суб'єктів ринку праці, баланс між ринковою ефективністю та соціальною справедливістю, а також від ступеня розвитку людини як носія робочої сили [1]. Зазначена залежність виражається через соціальну орієнтацію ринку праці, тобто певні якісні параметри розвитку його суб'єктів, відносини між ними, результати взаємодії, ефективність функціонування, гуманістичне спрямування. При цьому об'єктами регулювання на ринку праці виступають взаємовідносини між найманими працівниками, роботодавцями та власниками засобів виробництва. Останні повинні ефективно поєднувати фактори виробництва і забезпечувати високу ефективність виробничого процесу на основі науково-технічного прогресу як в інтересах учасників взаємодії, так і соціальної сфери регіону загалом.

Процес державного регулювання соціалізації ринку праці має пряму кореляційну залежність від ефективності заходів в контексті формування соціально-орієнтованої моделі ринкової економічної системи [2]. Разом з тим ринок праці є однією з найважливіших складових реформування економіки, інструментом побудови обраної ринкової економічної моделі, а рівень соціалізації ринку праці – це один з основних показників соціальної орієнтації моделі регулювання. На необхідність забезпечення соціальної спрямованості руху робочої сили вказується у науковій доповіді [1], оскільки низький рівень і недостатня інтенсивність процесів соціалізації ринку праці спричиняє низьку ефективність ринкових перетворень.

Серед основних тенденцій на ринку праці України, які суттєво впливають на соціальний розвиток та вибір моделі його регулювання можна виділити наступні.

Протягом 1995-1998 рр. ситуація на ринку праці України значно погіршилася. Це характеризувалося зростанням пропозиції найманих робітників, яка збільшувалася як в абсолютному, так і у

відносному вираженні. При цьому чисельність зайнятого населення неухильно знижувалася, а показники безробіття зросли вдвічі. Наприкінці 1998 р. кількість безробітних наблизилася до 3 млн. осіб, рівень безробіття сягнув 11,3 %. У той же період середня тривалість безробіття зросла з 7 до 9 місяців, частка довготривалого безробіття – з 28,0 % до 37,0 %.

Із покращенням економічної ситуації в країні у 2000–2001 рр. з'явилися перші ознаки стабілізації: загальний рівень безробіття почав знижуватися, хоч тривалість пошуку роботи та частка довготривалого безробіття продовжували зростати. Ці показники стали зменшуватися лише з 2002 р. Очевидно, економічне поживлення надало можливість працевлаштування, в першу чергу, найбільш активним та конкурентоспроможним.

Протягом останніх двох століть переважаюча кількість вчених-економістів шукала відповідь на актуальне питання: чи потребує економіка країни прямого втручання держави в потік господарських процесів? Або ж в якій мірі повинен проводитися регулятивний вплив на механізм господарювання тієї чи іншої країни?

Дивлячись на процеси направленні лише «на благо», для населення в цілому, з'являються нові чинники дестабілізації суспільства найманих працівників. П. Сорокін вважав, що соціалістична економіка ефективна в кризових ситуаціях, а в умовах мирної стабільності вона не є ефективною [3].

Виникають нові загрози та ризики, природа яких тісно пов'язана з не досконалими формами працевлаштування. Загальна чисельність економічно активного населення залишається практично незмінною порівняно із 2008 роком. Однак високий і постійно зростаючий ступінь старіння робочої сили (у середньому по країнам СНД кожна п'ята економічно активна особа – старша 50 років) створює певні перешкоди для нормалізації процесів відтворення робочої сили, для запровадження новітніх технологій і відповідної перекваліфікації працівників.

Достатньо гострою є проблема старіння робочої сили у Росії, Україні та Білорусі.

Сучасний ринок найманих працівників досить гнучкий, готовий до кон'юнктурних коливань, ринок освіти не є еластичним до зростаючого попиту роботодавців. Він не готовий оперативно реагувати на потреби у найманих працівниках відповідної кваліфікації, що призводить до розбалансування цих двох інститутів. Питання дисбалансу між попитом та пропозицією на ринку праці стоять у більшості країнах світу на пріоритетному місці.

Починаючи із 2003 року стабілізувався рівень економічної активності населення, зростають показники зайнятості, поступово знижується рівень безробіття. Рівень безробіття в Україні залишається досить високим; у 2003 р. половина безробітних шукали роботу вже більше року, а середня тривалість безробіття становила 9 місяців. У цей же період спостерігається також якісна неоднорідність розвитку окремих сегментів ринку праці. У містах протягом 1999-2003 рр. рівень економічної активності населення поступово знижувався (з 64,3 % до 63,8 %), при цьому стабільно зростав рівень зайнятості (з 55,3 % до 57,5 %) і швидко знижувався рівень безробіття (з 14,1% до 9,0 %). Коливання показників активності та зайнятості частково можна пояснити сезонністю більшості сільськогосподарських робіт.

Суттєво вплинув на економічну активність сільського населення процес розпаювання земель та майна колективних сільськогосподарських підприємств.

Той факт, що рівень безробіття міського населення істотно вищий, ніж у сільського (хоча розрив між ними поступово скорочується), це не свідчить про вищу конкурентоспроможність селян або кращий стан сільського ринку праці. В процесі аналізу необхідно враховувати й те, що практично всі сільські домогосподарства мають земельні ділянки, а рівень їхніх грошових доходів дуже низький, поширеною формою зайнятості сільських мешканців є особисте селянське господарство, продукція якого, принаймні, частково реалізується на ринку.

Зростання рівня безробіття сільського населення показує, що позитивні результати економічного поживлення повніше проявляються у містах і поки, що мало відчутні у сільській місцевості.

Перелік посилань:

1. *Людський розвиток в Україні: 2004 рік (колектив авторів) /Щорічна науково-аналітична доповідь / За ред. Е.М. Лібанової. К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2004. С. 146*
2. *Курмаєв П.Ю. Напрями державного регулювання економічного розвитку: демографічні аспекти / П.Ю. Курмаєв //Економічний простір: Зб. наук. праць. №37. Дніпропетровськ: ПДАБА, 2010.*
3. *Сорокін П.А. Главные тенденции нашего времени. – М.: Наука, 1997.*